

Nederlandse vertaling van de conclusie
“The erosion of the neighborhood”
“De erosie van de wijk”

Een antropologisch onderzoek over gentrificatie processen in de
neoliberale en postkoloniale context van Rotterdam-West

door Jamea Kofi

Renske: Iedereen heeft gewoon het recht op een dak boven zijn hoofd, en het moet betaalbaar zijn.

Jaïr: Ja dat is het. Kan je nagaan dat er mensen op de wereld zeggen ‘nee ik ben het niet met je eens’? [Iedereen lacht] Welkom in de wereld! [Schreeuwt] ‘Iedereen moet gelijke rechten hebben’... [lacht] ‘ehm, I beg to differ’.¹

Gentrificatie kan beschouwd worden als de buurtgerichte manifestatie van neoliberalisme (Hackworth 2007, 98). In Rotterdam-West zijn er drie neoliberale uitvoeringen die de complexiteit van gentrificatie belichamen. Ten eerste wordt gentrificatie gefaciliteerd door de gemeente door middel van woonbeleid, waaronder de ‘Rotterdamwet’² valt. Het doel van deze wet is om de leefbaarheid van bepaalde wijken te verbeteren, door het beperken van nieuwkomers die willen wonen in gebieden die worden gezien als kwetsbaar en gemarginaliseerd. De leefbaarheid wordt onder andere gemeten aan de hand van inkomen en crimineel verleden. Echter, het is aangetoond dat de leefbaarheid van wijken niet verbetert door het aantrekken van geprivilegieerde bewoners, zoals de gemeente doet via de ‘Rotterdamwet’ (van Gent, Hochstenbach, en Uitermark 2018). De geschiedenis van de ‘Rotterdamwet’ onthult de discriminerende aard van de wet en hoe deze in strijd is met de Grondwet. Door de ‘Rotterdamwet’ kunnen de gemeente, huisbazen en woningcorporaties bewoners weigeren en selecteren op basis van inkomensniveau en -bron. Dit is nadelig voor huishoudens met een laag inkomen, aangezien wetten zoals de ‘Rotterdamwet’ de mogelijkheid tot betaalbare woningen limiteert voor deze groep. Bovendien is dit onevenredig schadelijk voor mensen met een migratieachtergrond, aangezien zij vaker afhankelijk zijn van een (bijstands)uitkering dan mensen zonder migratieachtergrond (El Maroudi 2021). Daarnaast, beleid dat spreiding en sociale vermenging stimuleert door middel van selectieve woningtoewijzing creëert uiteindelijk segregatie (Lees 2008). Dit werd ook opgemerkt door meerdere participanten die zich zorgen maken over gesegregeerde omgevingen. De komst van welvarende en witte bewoners wordt vertegenwoordigd door de bakfiets, wat Emma het symbool van gentrificatie noemt³.

Ten tweede aanschouwde veel participanten de relatie tussen het koloniale verleden van Rotterdam en gentrificatie, en keken zij kritisch naar de verheelijking van koloniale overblijfselen. Enkele participanten beschouwde gentrificatie als een koloniaal restant wat

¹ Interview met Renske en Jaïr, 12 maart 2021.

² Officiële benaming is de ‘Wet Bijzondere Maatregelen Grootstedelijke Problematiek’ (WBMGP), geraadpleegd op 23 juni 2021: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0019388/2018-06-13>

³ Interview op 26 april 2021.

schadelijker is voor mensen van kleur dan voor witte mensen. Gentrificatie kan gezien worden als het ‘nieuwe stedelijke kolonialisme’ (Atkinson en Bridge 2010), omdat het de ‘racialisering van stedelijke ruimte’ voortbrengt (Castles en Miller 2003) en buurtsegregatie laat toenemen (Hochstenbach 2017). Hier wordt de significantie van het dekoloniale perspectief afgespiegeld, omdat Rotterdam en vooral Delfshaven een koloniaal verleden hebben (de Kok 2020; van Roosmalen 2020). Aldus, klasse en etniciteit/ras moeten niet worden gescheiden binnen onderzoek naar gentrificatie, omdat klasse vaak beïnvloed wordt door etniciteit/ras binnen multiculturele stedelijke contexten (Boterman 2013, 1132).

Ten derde, de implementatie van het ‘creative city model’ van Richard Florida (2004), trekt welvarende bewoners aan – de mensen die op de bakfiets fietsen. Binnen het model wordt een tolerante omgeving geschept door het vooropstellen van een ‘feel-good-factor’ om creatieve denkers en welvarende bewoners aan te trekken. Echter, binnen dit stedelijk ontwerp bekommerd Florida zich meer over de voorspoed van de creatieve stad dan die van de bewoners. Daarbij wordt er van de bewoners in de creatieve stad verwacht dat zij hyper-mobiel zijn, wat de privileges onthult die men moet hebben om in deze stad te kunnen wonen. Het ‘creative city model’ wordt gedreven door economische activiteit en niet door sociale betrokkenheid, wat in lijn is met neoliberalisme. Het model intensificeert privileges voor de midden klasse, die al geprivilegieerd is, en verergert de keerzijde voor kwetsbare mensen (Harvie 2013).

Om de leefbaarheid van wijken te verbeteren faciliteren beleidsmakers in Rotterdam gentrificatie processen die welvarende nieuwkomers aantrekken, in plaats van problemen in gemarginaliseerde wijken aan te pakken bij de wortels, zoals Lauren voorstelt⁴. De implementatie van het ‘creative city model’ in Rotterdam is een voorbeeld daarvan. Door middel van kunstzinnige pop-ups ervaren participanten het ‘creatieve stad model’. Velen zijn van mening dat deze vaak niet overeenkomen met buurtbewoners, die meestal ook niet geraadpleegd worden over de komst van de pop-ups. De komst van pop-ups is zorgwekkend omdat het de perceptie van een wijk kan veranderen en particuliere investeerders en ontwikkelaars kan aantrekken (Harvie 2013). Dit is vaak niet de intentie van de makers van de pop-ups (ibid.). Desondanks, voor sommige participanten zijn deze pop-ups een teken van gentrificatie en een waarschuwing voor toekomstige ‘displacement’⁵ en huurverhoging.

⁴ Interview op 5 april 2021.

⁵ Vertaling: verplaatsing, verdrijving. Proces waarin oorspronkelijke buurtbewoners worden verdreven uit hun buurt.

Kunstenaars en andere ‘creatives’ worden gebruikt door de gemeente in hun strategie om wijken te gentrificeren. Sommige participanten “worden gevraagd”⁶ om te participeren in “gentrificatie plannen”⁷, dit ontmaskert de machthebbende poortwachters die dicteren wie waar woont en werkt. Vaak zijn deze poortwachters woningcorporaties, particuliere investeerders, gemeentelijke ambtenaren en (kunst)onderwijs instituties. De rol van kunstenaars binnen gentrificatie processen is complex, omdat kunstenaars een unieke plek in de maatschappij hebben waarbij zij bewegen tussen middenklasse en hoge klasse omgevingen. Dit is te wijden aan hun grote mate van cultureel kapitaal en kleinere mate van economisch kapitaal. De rol van kunstenaars binnen gentrificatie processen is relevant omdat zij in de nabijheid zijn van macht.

Bepaalde participanten beweren dat het ‘opwaarderen’ van de wijk begint bij de kunstenaar. Kunstenaars zijn vaak de eerste mensen die de wijk gentrificeren, samen met anderen die weinig economisch kapitaal hebben (Boterman 2005). Voor degenen met veel cultureel kapitaal, wat kunstenaars hebben, zal het niet hun status schaden als zij besluiten om in een ‘aftandse’ wijk te wonen (ibid.). Het zal soms zelfs hun status goed doen en hun goede smaak (her)bevestigen (ibid.). Goede smaak is volgens Bourdieu voorbehouden aan mensen met veel cultureel kapitaal en fungeert als hulpmiddel om macht te verkrijgen (in Boterman 2005). Kunstenaars maken plaats voor welvarende nieuwkomers, stellen sommige participanten, wat correspondeert met de onderzoeksresultaten van Boterman (2005).

Het plaatsen van ateliers en studio’s in gebouwen die voorheen fungeerde als sociale huurwoningen is in lijn met de tijdelijke ‘cheap fix’⁸ binnen de wooncrisis, daarbij voorkomt het kraken. Kunstenaars accepteren deze goedkope oplossingen omdat het moeilijk is om atelierruimtes te vinden, leggen participanten uit. Echter, andere participanten bevragen hun eigen rol en verantwoordelijkheid in het proces van gentrificatie als kunstenaars en ‘creatives’, en hebben een meer kritische houding jegens gentrificatie. Kunstenaars en ‘creatives’ moeten zich bewust worden van het feit dat “ruimte sociaal omstreden” is, stelt Jen Harvie (2013, 108).

Afval en de representaties ervan laten zien dat ruimte sociaal omstreden is. Afval werd vaak genoemd tijdens interviews en vastgelegd in foto’s. Participanten relateren afval aan de waarde en het beeld van de wijk. Velen ergeren en schamen zich voor het afval op straat en beschouwen het als schadelijk voor het beeld van de wijk. Door de blootstelling aan en zichtbaarheid van afval voelen participanten de nalatigheid van de gemeente. Hoe men met afval omgaat en beheert laat zien wat van waarde is. Bovendien, wat men weggooit maakt

⁶ Interview met Rose en Mia op 3 maart 2021.

⁷ Vertaling van “gentrification schemes”, participerende observatie op 27 maart 2021.

⁸ Gebaseerd op de ‘seven cheap things’ van Raj Patel en Thomas Moore (2018).

andere materialen in vergelijking belangrijker (Reno 2017b, 18). Daarnaast kan gentrificatie beschouwd worden als een afvalinfrastructuur, gezien het neoliberale perspectief omtrent huisvesting in steden, hoofdzakelijk de ‘displacement’ van bewoners in het proces. Bepaalde bewoners moeten verhuizen om plaats te maken voor creatieve nieuwkomers, en zij daarna voor welvarende bewoners. Binnen gentrificatie processen worden de oorspronkelijke bewoners behandeld als afval, omdat zij minder ‘waardevolle’ bijdragen leveren volgens neoliberale beleidsmakers. Spreidingsbeleid maakt oorspronkelijke bewoners niet onzichtbaar, maar eerder minder zichtbaar, door hen te verspreiden door Rotterdam en haar buitenwijken (Hochstenbach 2017).

Naast de bakfiets en kunstzinnige pop-ups, herinneren ook groene plekken participanten aan gentrificatie. Het afval op straat maakt langzaam plaats voor groene plekken, zoals geveltuintjes, om zo het straatbeeld ‘glad te strijken’. Dit proces wordt ook wel ‘green gentrification’ genoemd, waarbij stedelijke gebieden meer groene plekken krijgen. ‘Green gentrification’ gecombineerd met liberaal beleid en institutionele en culturele discriminatie kan code zijn voor het ‘witter’ maken van een wijk (Gould en Lewis 2012, 140). Veel participanten merken dit op en bevragen hoe lang zij van de groene plekken kunnen genieten en voor wie deze gemaakt zijn. Daarnaast benoemen en maken veel participanten grappen over hoe zij alleen witte mensen zien die de wijk schoonmaken en tuintjes aanleggen. Naast kunst in wijken, kunnen ook groene plekken de perceptie van een gebied veranderen en het aantrekkelijker maken voor investeerders en ontwikkelaars (Harvie 2013, 127). ‘Green gentrification’ kan dus processen van uitsluiting, marginalisatie en ‘displacement’ reproduceren (Gould en Lewis 2012; Pearsall and Anguelovski 2016). Het is echter lastig om vast te stellen of gentrificatie leidt tot het groener worden van wijken, of dat het groener worden leidt tot gentrificatie (Gould en Lewis 2012, 140). Wat duidelijk is, volgens Gould en Lewis, is dat gentrificatie kan leiden tot het groener worden van wijken (ibid.). De strategieën om stedelijke ruimtes groener te maken kunnen tegenstrijdig zijn, omdat de groene plekken gemaakt worden voor bewoners die uiteindelijk moeten verhuizen door ‘green gentrification’ (Wolch, Byrne, en Newell 2014, 235).

Tegelijkertijd worden groene plekken en de bakfiets gebruikt in het verzet tegen gentrificatie. Door fotoanalyse en participerende observatie kwam naar voren dat er een overlapping is binnen de tactieken en strategieën van gentrificatie praktijken en gentrificatie weerstand, wat in lijn is met de onderzoeksresultaten van Pearsall en Anguelovski (2016). Participanten gebruiken de bakfiets tijdens vrijwilligerswerk en protesten en krakers gaan over

tot tuinieren om contact te maken met buurtbewoners. Bepaalde gentrificatie praktijken worden dus gebruikt om die praktijken en objecten terug te eisen.

Veel participanten zijn zich bewust van gentrificatie en hebben uitgebreide kennis over gentrificatie als proces en het woonbeleid dat het faciliteert. Zij gebruiken hun kennis om bewustwording te stimuleren, door bijvoorbeeld dit in hun beroep te integreren. Daarnaast zien participanten het kennen van je burens en de geschiedenis van de wijk als een essentieel deel binnen de bewustwording tegen gentrificatie, nadrukkelijk wanneer het gebeurt en wie het overkomt. Gesprekken over de wijk moeten met de bewoners gebeuren, stellen participanten, en moeten toegankelijk zijn voor iedereen. Veel participanten zijn zich bewust van hun rol en positie binnen gentrificatie processen.

Tevens wordt kraken ook gebruikt om gentrificatie tegen te gaan. Door kraken uit te spreken participanten hun gevoelens over het neoliberale politieke klimaat en zetten zij zich in tegen de vercommercialisering van huisvesting. Kraken wordt ook gezamenlijk gedaan en laat zien dat groepen iets kunnen bereiken wat voor het individu soms onmogelijk is (Fraser 2013, 455). Het belang van solidariteit en gemeenschappen werd duidelijk door verschillende groepen, initiatieven en organisaties. Binnen ‘Recht op de Stad’, de ‘Anti-Gentrification School’ en protesten komen veel participanten samen om zich tegen gentrificatie te verzetten. Andere participanten doen aan ‘stil verzet’⁹, door bijvoorbeeld goedkope ateliers in gemarginaliseerde wijken af te wijzen.

Concluderend, gentrificatie als “erosie van de wijk”⁹ kan op verschillende manieren geïnterpreteerd worden. De voornaamste interpretatie is die zoals Zoë beoogde – erosie in de zin van verplaatsing van de oorspronkelijke bewoners in gentrificerende wijken. Echter, voor sommige participanten representeert het afval op straat de erosie van de wijk op een andere manier. Zij voelen de nalatigheid van de gemeente en ervaren hoe de zichtbaarheid van afval het ‘slechte’ beeld van een gemarginaliseerde wijk reproduceert. Door de integratie van groene plekken in gemarginaliseerde wijken kan het circulerende afval verdwijnen, echter samen met de oorspronkelijke bewoners. In beide interpretaties van erosie, wordt het ‘witter maken’ van stedelijke gebieden opgemerkt door participanten. Daarnaast representeren de symbolen van gentrificatie in Rotterdam-West – de bakfiets, geveltuintjes en kunstzinnige pop-ups – de dagelijkse confrontaties met gentrificatie die participanten ervaren. Participanten worden op deze momenten herinnert aan het ‘nieuwe stedelijke kolonialisme’, waarbij dikwijls bewoners van kleur en met een relatief laag inkomen mogelijk worden gedwongen om te verhuizen.

⁹ Interview met Zoë op 14 mei 2021.

In toekomstig onderzoek over gentrificatie in postkoloniale gebieden moeten opvattingen over klasse samen met etniciteit en ras worden geïntegreerd. De nadruk op klasse is te groot en laat andere essentiële factoren in obscuriteit. Deze nadruk negeert de geleefde realiteit van bewoners in gentrificerende wijken. Door ‘kleurenblind’ te zijn negeert, of erger, ontkent men de dagelijkse moeilijkheden en generatie lange worstelingen van mensen van kleur in postkoloniale gebieden. Discriminatie en racisme zijn een realiteit en niet alleen een individuele ervaring (de Abreu 2018, 69). Het is aangetoond dat selectieve woningtoewijzing niet de leefbaarheid van een wijk verbeterd, maar dat het segregatie (re)produceert (Lees 2008; Van Gent, Hochstenbach, en Uitermark 2018; Doucet, Van Kempen, en Van Weesep 2011). Het is onrechtvaardig dat een discriminerende wet zoals de Rotterdamwet wordt uitgevoerd en gefaciliteerd door de Gemeente Rotterdam. Men moet niet de geleefde realiteit van bewoners in Rotterdam-West ‘weigeren te accepteren’ (Aboutaleb in Groenendijk 2021), want het is een serieuze kwestie wanneer mensenrechten worden geschonden (Rajagopal et al. 2021). Veel participanten leven de realiteit van deze discriminatie. Sterker nog, zij erkennen dat dat deze wet moet worden afgeschaft en opperen het terugdraaien van neoliberal woonbeleid, als een mogelijke anti-gentrificatie strategie.

Verder, voor toekomstig onderzoek zal vergelijkend onderzoek op verschillende niveaus interessant zijn, zoals tussen steden of tussen verdrongen en nieuwe bewoners, om zo de “complexiteiten van gentrificaties (meervoud)” te vertellen (Lees 2012, 164). Daarnaast kan het interessant zijn om het huidige woonbeleid in andere delen van Rotterdam te onderzoeken. Met name Rotterdam-Zuid zou onderzocht kunnen worden, samen met haar bewoners, waar andere initiatieven en (woon)beleid¹⁰ zijn die specifiek gericht zijn op het gebied. Organisaties zoals ‘Recht op de Stad’ en de ‘Anti-Gentrification School’ kunnen waardevol zijn voor toekomstige onderzoekers omdat deze initiatieven zijn opgezet door buurtbewoners en zich focussen op verschillende delen van Rotterdam.

In deze master thesis zijn verschillende gentrificatie praktijken in Rotterdam-West uitgelicht, die de complexiteit van gentrificatie processen illustreren. Neoliberaal beleid in Rotterdam heeft ongunstige consequenties voor bewoners met een relatief laag inkomen, specifiek diegenen met een migratieachtergrond. De leefbaarheid van buurtbewoners verbetert niet door bewoners met een laag inkomen te verplaatsen voor, vaak witte, mensen met een hoger inkomen; hierdoor zal segregatie, polarisatie en ‘racialisering’ toenemen binnen het stedelijk

¹⁰ Nationaal Plan Rotterdam-Zuid, geraadpleegd op 12 augustus 2021:
<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/regio-deals/de-regio-deals-van-10-regios/regio-deal-rotterdam-zuid>

landschap. Gentrificatie is “de erosie van de wijk” wanneer oorspronkelijke bewoners worden verdrongen om plaats te maken voor, vaak witte, welvarende mensen en groene plekken. De weerstand tegen gentrificatie van participanten laat zien dat ‘als onze stedelijke wereld bedacht en gemaakt is, dan kan deze ook opnieuw bedacht en gemaakt worden’ (Harvey 2004, 239). Tenslotte is het niet de buurt en haar bewoners die verbetering nodig hebben, maar eerder het woonbeleid en zijn makers die zogenaamd de mensen dienen.

** Alle namen van participanten in deze vertaling zijn veranderd.*

Bibliografie

- Abreu, Jessica de. 2018. "Reclaiming Our Voices: The Anti-Black Pete Movement from a Black Woman's Perspective." In *Smash the Pillars: Decoloniality and the Imaginary of Color in the Dutch Kingdom*, edited by Melissa F. Weiner and Antonio Carmona Báez, 63–73. Lanham, Maryland: Lexington Books.
- Atkinson, Rowland, and Gary Bridge. 2010. "Chapter 5: Globalisation and the New Urban Colonialism." In *The Gentrification Debates: A Reader*, edited by Japonice Brown-Saracino. London: Taylor & Francis Group.
- Boterman, Willem R. 2005. "De Stad Is Anders. Gentrification in Kopenhagen Als Distinctiestrategie." *Agora* 21: 16–19. <https://dare.uva.nl/search?identifier=c9dc1701-72f5-432d-9a88-9d42aec6eb0f>.
- . 2013. "Dealing with Diversity." *Urban Studies* 50 (6): 1130–47. <http://www.jstor.org.proxy.library.uu.nl/stable/26144276>.
- Castles, S., and M.J. Miller. 2003. "Chapter 2 The Migration Process and the Formation of Ethnic Minorities." In *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*, 21–49. New York: The Guilford Press.
- Doucet, Brian, Ronald van Kempen, and Jan van Weesep. 2011. "'We're a Rich City with Poor People': Municipal Strategies of New-Build Gentrification in Rotterdam and Glasgow." *Environment and Planning A: Economy and Space* 43 (6): 1438–54. [h](https://doi.org/10.1080/09500804.2011.588888)
- El Maroudi, Hasna. 2021. "De Rekening van de Rotterdamwet." *Vers Beton*, March 9, 2021. <https://versbeton.nl/2021/03/de-rekening-van-de-rotterdamwet/>.
- Fraser, James C. 2013. "Beyond Gentrification: Mobilizing Communities and Claiming Space." *Urban Geography* 25 (5): 437–57.
- Gent, Wouter van, Cody Hochstenbach, and Justus Uitermark. 2018. "Exclusion as Urban Policy: The Dutch 'Act on Extraordinary Measures for Urban Problems.'" *Urban Studies* 55 (11): 2337–53.
- Gould, Kenneth A., and Tammy L. Lewis. 2012. "The Environmental Injustice of Green Gentrification." In *The World in Brooklyn: Gentrification, Immigration, and Ethnic Politics in a Global City*, edited by Judith N. DeSena and Timothy Shortell, 113–46. Plymouth: Lexington Books.
- Groenendijk, Peter. 2021. "Mensenrechten Rotterdam niet geschonden, zegt Aboutaleb: 'Dat weiger ik te accepteren.'" *AD.nl*. June 24, 2021. <https://www.ad.nl/rotterdam/mensenrechten-rotterdam-niet-geschonden-zegt-aboutaleb-dat-weiger-ik-te-accepteren~a29d840e/>.
- Harvey, David. 2004. "The Right to the City." In *The Emancipatory City? : Paradoxes and Possibilities*, edited by Loretta Lees, 236–39. London: Sage Publications.
- Harvie, J. 2013. *Fair Play - Art, Performance and Neoliberalism*. London, United Kingdom: Palgrave Macmillan UK.
- Hochstenbach, Cody. 2017. "Inequality in the Gentrifying European City." Academic Dissertation, Amsterdam University.
- Jason Hackworth. 2007. *The Neoliberal City : Governance, Ideology, and Development in American Urbanism*. Cornell Paperbacks. Ithaca: Cornell University Press.
- Kok, Gerhard de. 2020. "De Koloniale Connectie: Geschiedenis van de Rotterdamse Koloniale Scheepvaart en Handel." In *Het koloniale verleden van Rotterdam*, edited by Gert Oostindie, 35–89. Amsterdam: Boom.
- Lees, Loretta. 2008. "Gentrification and Social Mixing: Towards an Inclusive Urban Renaissance?" *Urban Studies* 45 (12): 2449–70.
- . 2012. "The Geography of Gentrification: Thinking through Comparative Urbanism." *Progress in Human Geography* 36 (2): 155–71.

- Pearsall, Hamil, and Isabelle Anguelovski. 2016. "Contesting and Resisting Environmental Gentrification: Responses to New Paradoxes and Challenges for Urban Environmental Justice." *Sociological Research Online*, August.
- Rajagopal, Balakrishnan, Saad Alfarargi, Felipe González Morales, Fernand de Varennes, and Olivier De Schutter. 2021. "AL NLD 3/2021," 2021.
- Reno, Joshua. 2017. "Foreword." In *Rubbish Theory: The Creation and Destruction of Value*, by M. Thompson, vi–xiii. London: Pluto Press.
- Roosmalen, Pauline K.M. van. 2020. "Een Ander Rotterdam: Sporen van het Koloniale Verleden in Architectuur en Stedenbouw." In *Het koloniale verleden van Rotterdam*, edited by Gert Oostindie, 195–257. Amsterdam: Boom.
- Wolch, Jennifer R., Jason Byrne, and Joshua P. Newell. 2014. "Urban Green Space, Public Health, and Environmental Justice: The Challenge of Making Cities 'Just Green Enough.'" *Landscape and Urban Planning* 125 (May): 234–44.